

070: 372.461(046)

Ірина Мариненко

ОРФОГРАФІЧНІ Й ЛЕКСИЧНІ ПОМИЛКИ В КРОС-МЕДІЙНИХ ЗМІ: ТИПОЛОГІЯ, ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ

Статтю присвячено аналізу евфонічних, орфографічних, лексико-семантичних помилок, яких припускаються журналісти інтернет-ЗМІ. Систематизовані анормативи, зібрані із сучасних крос-медійних матеріалів, визначено чинники, які спричинили їх виникнення, наведено приклади типових помилок із сайтів інформаційних агенцій, інтернет-версій періодичних видань і телеканалів, сайтів державних установ.

Ключові слова: крос-медійні ЗМІ, мовна норма, відхилення від мовної норми, помилка, анорматив.

Комунікаційна ситуація в сучасному суспільстві кардинально змінилася з появою Інтернету, який спричинив глобалізацію соціальних комунікацій, перевів більшість мас-медіа у віртуальний простір. Значна частина споживачів інформації перетворилася на активних користувачів глобальної мережі, отримуючи новини з крос-медійних ЗМІ. Переваги таких ресурсів очевидні: швидкість, оперативність інформування читачів, супровід текстових повідомлень фото-, відео- й аудіоматеріалами, можливість онлайнного передавання даних, розширеного пошуку детальної інформації з обраної теми на інших ресурсах тощо. Це вимагає від журналіста ґрунтовної підготовки, володіння багатьма навичками роботи з матеріалом, уміння його подати чітко, професійно й грамотно, адже, зважаючи на масовість інтернет-аудиторії, журналіст через свою творчість поширює естетичні вподобання, світоглядні переконання, демонструє мовностилістичне багатство.

На жаль, уміння будувати висловлювання, що відповідають законам логіки й мовним нормам, властиве не всім публіцистам і редакторам крос-медійних видань, оскільки «найбільшу увагу медіакомпаній зосереджено не на процесі створення змісту, і навіть не на перетворенні інформації, а на її упакуванні й поширенні» [Lukanina : 209]. Деякі дослідники дотримуються переконань, що ігнорування правил – це не ознака неграмотності користувача, а специфіка «комунікації в інтернеті, де в режимі реального часу поняття норми нехтується задля скорочення часокількісної величини в комунікативному акті між користувачами. Тобто ненормативність тексту втрачає негативну ознаку» [Chemerkin 2011 : 137]. Однак така економія мовних засобів не повинна поширюватися на інформаційні мас-медійні ресурси, має бути чітка грань між приватним спілкуванням у соціальних мережах, коментарями, репліками пересічних користувачів та інформаційними сайтами, інтернет-ЗМІ.

Інформаційні тексти українських крос-медійних видань не завжди відповідають мовностилістичним нормам, вимогам до публіцистичних матеріалів. Насамперед, українські інтернет-ресурси часто надають перевагу російській мові, про що неодноразово зазначали дослідники: «Українська мова в сучасному інтернет-просторі займає невідповідно низькі позиції» [Chemerkin 2009 : 125]. А тому в нашому дослідженні ми аналізуємо матеріали не лише державною мовою, а й російською, що дозволить об'єктивно подати картину мовної компетенції журналістів. Постійне поєднання двох мов у соціумі спричинює ефект інтерференції, коли в одній із мов уживаються частково адаптовані до її норм одиниці, переважно лексеми, з іншої мови. Недосконале володіння синонімічним багатством мови, її нормами призводить до появи неякісних текстів – як з лінгвального боку, так і з логічного. Як зазначає Н. Бабич, «погане мовлення є свідченням передусім поганого мислення і лише потім – поганого знання мови» [Babych : 291].

Проблему низької якості публіцистичних текстів неодноразово порушували такі мовознавці, як Т. Бондаренко, А. Капелюшний, О. Пономарів, Н. Шумарова, З. Партико, О. Сербенська, С. Чемеркін, С. Бибик, Н. Шульська, О. Тріщук, Н. Фіголь, Т. Коць, Л. Мітрохіна, М. Зубков. Однак більшість дослідників аналізують мовні аномалії на матеріалі друкованих періодичних видань, крос-медійні ж ЗМІ лише починають потрапляти до поля зору науковців. Зважаючи на значну популярність інтернет-періодики серед населення України, вважаємо необхідним і актуальним проведення дослідження помилконебезпечних ситуацій у текстах саме віртуальних видань. Метою цієї розвідки є виявлення типових помилок і відхилень від орфоепічних, орфографічних і лексичних норм у крос-медійних виданнях, їх систематизація, встановлення чинників, що спричинили їх появу.

У процесі дослідження ми послуговувалися методом суцільної вибірки для збирання матеріалу; описовим – для встановлення суті аномативу і визначення, яку норму порушено; методами аналізу й синтезу – у процесі систематизації й класифікації зібраних помилок.

Для дослідження було зібрано 176 прикладів досліджуваних видів аномативів із текстів українських інформаційних крос-медійних ресурсів. З-поміж загальної кількості порушень мовних норм 11,1% складають випадки порушення милозвучності мовлення, 26,2% – орфографічні помилки, 62,7% – лексичні. Зважаючи, що вибірка проводилася з грудня 2016 р. до липня 2017 р., вважаємо, що така статистика відповідає загальній мовній ситуації в українському інформаційному інтернет-просторі.

Проблему милозвучності мовлення не вважають суттєвою для писемних текстів, однак, зважаючи на те, що читач хай і не повністю, але подумки промовляє текст, скупчення приголосних звуків стає помітною перепоною в цьому процесі. Тому психолінгвісти, стилісти радять і в писемному мовленні уникати збігу важких для вимови груп звуків, а отже, небажаними є такі приклади нехтування чергуванням сполучників *і / й / та*, прийменників *з / із / зі, в / у*: *Вони і обирали шляхом голосування кандидатів до складу виконкому* (ВУ, 17.05.17); *Вашингтон, який «сварить з Росією»* (ТСН, 7.12.16); *Україна уперше взяла участь у цих змаганнях* (Гр., 08.04.17); *Курорт з сучасною інфраструктурою* (VI, 28.07.17). Такі фонетичні перепоони ускладнюють сприймання прочитаного, причому реципієнт навіть не завжди усвідомлює причини негативного враження від тексту.

Орфографічні помилки належать до найбільш кричущих вад журналістських текстів, зважаючи на вищу гуманітарну освіту більшості журналістів і на наявність текстового редактора в сучасних комп'ютерах. До цього виду помилок належать порушення орфограм і написання слів разом або через дефіс. Досить часто трапляються пропуски літер у подвоєнні приголосних як в українській (*Тип вибухового пристрою буде встановлено після того, як проведуть первинні слідчі дії на місці вибуху* (УНІАН, 27.06.17)), так і в російській мовах (*Любой кофе вкусный, если его осознано не испортят* (ТСН, 13.12.16)). Авторам варто звертати увагу на різного роду явища омонімії (омофони, омоформи), які призводять до появи орфографічних огріхів: текстовий редактор «не помічає» помилок граматичного й смислового характеру, тому таке редагування має проводити сам журналіст чи редактор. У наведених прикладах відбувся збіг у написанні іменника *первина* (розм.) у формі давального відмінка однини і прикметника *первинний* у формі множини, але без подвоєння, а також нерозрізнення російського прислівника *осознано* і дієслівної предикативної форми на *-но осознано*, що повинен був усунути уважний журналіст.

Серед поширених правописних аномативів варто зацентувати увагу на написанні літери *i* у буквосполученні *ри* перед приголосним звуком (*Арізона, Маврікій* замість нормативних *Аризона, Маврикій* (УНІАН, 24.06.17)), уживанні варіантів суфікса *-ськ-* (*Парижські поліцейські закликали кандидатів на пост президента почути їхній «гнів»* (УНІАН, 26.04.17)), написанні географічних назв за російською вимовою (*Свою діяльність злодій також розповсюдив на Миколаєв і Херсон* (Есп., 24.04.17), де, окрім цього, ще й ненормативно вжите слово *розповсюджував* замість *поширював*) або з невідповідними афіксами (*Тревожные новости Марьенки: осколками ранено трохи дітей* (Реп., 21.07.17)) тощо. Досить багато орфографічних помилок зафіксовано в написанні слів разом, через дефіс або окремо. Останнім часом спостерігається загальна тенденція до збільшення кількості відхилень від мовних норм, особливо ж зросла кількість помилок у написанні разом або окремо прислівників та складних слів. Так, треба писати разом прислівники, утворені сполученням прийменника з коротким прикметником (пор.: *Богданов наважився пробити з далеку* (Ч, 09.04.17)), окремо – прислівникові сполуки, утворені поєднанням прийменника з іменником, що не втратив свого значення (*Нажаль, медіа не поспішали давати спростування цієї новини* (Гр., 30.03.17), *Доречі, після прострілу Бесєдіна рукою зіграв захисник Олімпіка* (Ч, 09.04.17)). Водночас трапляються випадки написання разом прийменника з іменником, співзвучних із прислівником, наприклад: *Усередині січня 2017 року цей хор посів перше місце на XII Міжнародному фестивалі...* (УП, 10.02.17). Прислівникову сполуку *один на один*, кальковану з російської мови, варто замінити суто українським відповідником *сам на сам*, але обидві сполуки пишуться окремо, пор.: *Європа побачила, що може опинитися з недружньою Росією один-на-один* (РС, 10.01.17). Вигук *будь ласка* пишеться окремо, натомість часто натрапляємо на написання через дефіс: *Якщо Ви помітили розшукуваного зловмисника, повідомте, будь-ласка, за телефонами...* (НП, 29.12.16).

Правопис складних слів завжди викликав труднощі в недостатньо освічених авторів, а тому ця проблема залишається актуальною і нині. Так, часто порушуються правила написання складних іменників з першою частиною *квазі-, кіно-, теле-, стерео-* та ін., за аналогією до яких компонент *медіа-* також повинен писатися разом: *Його один поважний в українському медіа середовищі експерт назвав «пропагандистами комуністичних ідей»* (День, 27.12.16). Так само разом мають писатися слова з першою частиною *нів-, спів-*, що приєднуються до загальних іменників (*нівхати, співголова*): *Адвокат та спів засновниця люстраційного комітету...* (Гр., 23.01.17). Проте іменники, перший компонент яких наближається за значенням до прикметника, пишуться через дефіс, пор.: *Джерело фінансування – бізнес середовище* (Гр., 12.12.16);

так само і в російській мові: *...не было законодательства, обязывающего госорганы использовать онлайн платформу* (УП, 25.01.17).

Правопис складних прикметників також викликає труднощі частини крос-медійних журналістів, наприклад: *пост-відпочинкові дні* (УП, 08.01.17), *Южно-Українська АЕС вимкнула один із енергоблоків* (ТСН, 02.04.17), *Північно Корейський диктатор стратив 340 осіб* (Реп., 29.12.16), рос. *Жизненно-важные органы не задеты* (ЗН, РБК, 14.07.17), де *поствідпочинкові*, *Південноукраїнська*, *північнокорейський* пишуться разом і, відповідно, без великої літери всередині слова, а рос. *жизненно важные* – окремо.

Лексичні аномативи традиційно становлять значну частину відхилень від мовної норми в журналістських текстах. Зібрані лексико-семантичні девіації поділяються на такі види: неправильне вживання паронімів, смислові кальки з російської мови, вживання лексеми в невластивому їй значенні, порушення сполучуваності як лексико-синтаксичне відхилення від норми, використання стилістично зниженої лексики, тавтології. Поміж виявлених лексичних неточностей найбільшу групу утворюють нелітературні кальки з російської мови, або інтерферени, які є «небезпечним денаціоналізуючим явищем, тому що витісняють з ужитку питомі мовні одиниці» [Bondarenko 2002 : 107]. Проблема сучасних журналістів полягає у небажанні радитися зі словниками за наявності найменших сумнівів, адже саме відмінності в значенні українських і російських співзвучних слів спричиняють появу таких відвертих ляпів, як-от: *2017 року очікується подальше оживлення сировинних ринків* (День, 27.12.17), хоча йдеться про *пожвавлення*; *Можна піти іншим шляхом і, користуючись службовим положенням, переконати у своїй геніальності науковців іншої галузі...Працівники інституту були обурені рішенням надрукувати псевдонауковий матеріал, який зрештою навіть з тематикою журналу не співпадає* (УП, 21.03.17), де має бути *становищем* і *не збігається*; *США і Сеул домовилися провести ряд спільних тренувань...* (ТСН, 08.01.17), хоча має бути *низку* та ін. Фахівці з культури мовлення регулярно закликають не калькувати російські лексеми, а шукати літературні відповідники в українському лексичному багатстві. Проте й далі натрапляємо на такі одиниці, як *знаходиться* замість *перебувати*, *міститься*, *розміщуватися*, *розташовуватися*; *даний* замість *цей*, *такий* (хоча як субстантивоване слово воно перебуває в межах літературної норми: *регіональні*, *статистичні дані*); *стати на сторону* замість *стати на бік* кого-небудь; *у той же час* замість *водночас*, *до сих пір* замість *досі*; *тільки що* замість *щойно* тощо.

Уміле використання паронімів у публіцистичних текстах здатне створити майстерну гру слів, але для цього автор має чітко розрізняти відтінки їхніх значень. Незнання таких нюансів призводить до появи недолугих речень, іноді навіть комічних, пор.: *Росія анонсувала масштабний позив у СОТ проти*

України (ЄП, 20.05.17), де *позив* – відчуття потреби, переважно фізіологічної – ужито замість *позов* – звернення до суду для захисту своїх прав; У *Китаї пенсіонерка затримала рейс на 5 годин, кинувши на вдачу монети в двигун літака* (УНІАН, 27.06.17), де лексема *вдача* – сукупність психічних особливостей людини – використано на місці слова *удача* – щасливий збіг обставин; так само *Рятівники* почали розмінювати територію (Реп., 01.02.17) замість *рятувальники*; *Обидві відчують себе добре* (Гр., 09.04.17) замість *почувають*; *Правоохоронці встановлюють особистість* загиблого (Реп., 08.04.17) замість *особу*; ...*знаходиться в причинному* зв'язку з *неналежним наданням медичної допомоги* (НВ, 27.02.17) замість у *причинному*; *Певну роль тут зіграла і, можливо, помилкова персоналізація голосування самим Трампом* (ТСН, 07.12.16) замість *відіграла і* под.

Близькими до змішування семантики паронімів вважаємо аномативи, пов'язані з незнанням значення окремих лексем, що спричинює смислові неточності й непорозуміння. Так, прислівник або прийменник *обабіч* має значення «з обох боків», а тому далеко не завжди може замінювати в тексті лексеми *поруч*, *біля*, оскільки один конкретний предмет не здатен перебувати у двох місцях одночасно, пор.: *Обабіч австралійської траси виявили застреленого кенгуру* (ТСН, 29.06.17). Прислівник *відтак* передає значення «після чогось, потім, далі», тобто має часове значення, а не наслідкове: *І попри побиті вікна автомобіля заявляє, що його майно не постраждало, відтак претензій до нападників він не має* (УНІАН, 28.07.17).

Ще одним різновидом лексичних вад тексту є порушення смислової сполучуваності слів, коли один із компонентів потребує слова з іншою семантикою, ніж ужив автор, наприклад, рос.: *Порошенко виразил поздравления по случаю проведения XXXV Лемковской ватры в Польше* (ІФ, 21.07.17) – правильно *высказал поздравления*; *Беседа состоялась для того, чтобы обсудить хотя бы пунктиром ключевые темы...* (Реп., 07.02.17) – правильно *обсудить* *бегло, поверхностно*; *В Киеве хотят продлить скоростной трамвай* (НВ, 06.02.17) – правильно *продлить маршрут трамвая*.

Один із проявів демократизації мовлення інтернет-видань полягає в такому, на нашу думку, негативному явищі, як перенасичення текстів стилістично зниженою лексикою. Дехто з науковців убачає в цьому позитивний ефект, стверджуючи, що така лексика «сприяє реалізації принципу діалогічного мовлення, тобто контактовстановлення з читачем, тому що вживання такої лексики є засобом стилізації неофіційного, невимушеного, фамільярного спілкування, ... є засобом привертання уваги читача» [Kasatkina-Kubyshkina: 431]. Однак надмір жаргонізмів, згрубіло-лайливих слів, суржику в інформаційних текстах неприпустиме для цього жанру, оскільки «засвідчує пейоризацію мови згори» [Stavyts'ka : 13], розхитує лексичну норму. Не можна

вважати нормативним використання таких лексичних одиниць в інформаційних текстах, як *пошуткувати* (Гр., 19.01.17), *кришувати* (УП, 08.12.16), *віджимання* квартир (Об., 26.04.17), *впарити туфту* (УІ, 29.11.16), США *нариваються* на відповідь (Гр., 07.01.17), хакери *поклали* сайт (УП, 13.12.16), рос. *заказать* главу села (ЛБ, 09.12.16) тощо. Як бачимо, значна частина знижених лексем скалькована з російської мови, що посилює їх невідповідність українській мовній нормі.

Помітне зниження рівня мовної грамотності журналістських матеріалів, з одного боку, можна пояснити тим, що намагання журналістів першими викласти свій матеріал на сайт не залишає часу для вдумливого редагування, з іншого – свідчить про незнання багатьох правил, якими автори мас-медіа повинні послуговуватися автоматично на етапі записування тексту. Сподіваємося, що акцентування уваги фахівців-медійників на помилкобезпечних моментах їхньої творчості сприятиме вдосконаленню мовної компетенції журналістів та редакторів. Ця розвідка присвячена лише найчастотнішим порушенням орфографічних, лексичних норм в інтернет-ЗМІ, а тому залишається багато неохоплених увагою словотвірних, граматичних, стилістичних і пунктуаційних девіацій.

References

Babych, Nadiya. *Praktychna stylistyka i kul'tura ukrayins'koyi movy (Practical stylistics and culture of the Ukrainian language)*. L'viv : Svit, 2003.

Bondarenko, Tetyana. “Interferemy i rosiyanizmu yak naslidok mizhmovnykh kontaktiv na leksychnomu rivni (Interferents and Russianisms as a result of interlanguage contacts at the lexical level)”. *Naukovi zapysky In-tu zhurnalistyky (Scientific notes of the Institute of Journalism)* 9 (2002): 106–111.

Bondarenko, Tetyana. “*Typolohiya movnykh pomylok ta yikh usunennya pid chas redahuvannya zhurnalistykykh materialiv (The typology of language mistakes and their elimination during the editing of journalistic materials)*”. Diss. Kyiv. national U im. T. Shevchenka, 2003. Abstract.

Chemerkina, Serhiy. “Prychyny nyz'koho rivnya doslidzhuvanosti ukrayins'koyi movy v Interneti (Causes of low level of research of the Ukrainian language on the Internet)”. *Ukrayinoznavstvo (Ukrainian Studies)* 1 (2011): 136–138.

Chemerkina, Serhiy. “Ukrayins'ka mova na veb-storinkakh lideriv ukrayins'koho Internetu (Ukrainian language on the web pages of the leaders of the Ukrainian Internet)”. *Osvita i upravlinnya (Education and Management)* 12/2 (2009): 120–125.

Kasatkina-Kubysheva, Olena. “Do pytannya zaluchennya znyzhenykh (pozaliteraturnykh) movnykh zasobiv do suchasnoho publitsystychnoho dyskursu (na materialakh anhlomovnykh hazet) (On the issue of attracting lower (non-literary) linguistic means to modern journalistic discourse (on materials of English-language newspapers))”. *Slova v kontekstse chasu (Word in the context of time)* Minsk, 2014. 2/1: 429–435.

Lukanina, Marija. "Tekst sredstv massovoj informacii i konvergencija (Text of the media and convergence)". *Politicheskaja lingvistika (Political Linguistics)*. 20. Ekaterinburg, 2006: 205–214.

Stavyts'ka, Lesya. *Arho, zharhon, slenħ: sotsiyal'na dyferentsiatsiya ukrayins'koyi movy (Argo, jargon, slang: social differentiation of the Ukrainian language)*. Kyiv: Krytyka, 2005.

Trishchuk, Ol'ha, and Nadiya Fihol'. *Slovyk pomylkovoho slovovzhyvannya v suchasnykh media: Nepravyl'no-pravyl'no (A dictionary of false words in modern media: Incorrectly -correct.)*. Kyiv : NTUU "KPI", 2015.

Умовні скорочення:

ВУ – Вечірня Умань: <http://vch-uman.in.ua/>

Гр. – Громадське: <https://hromadske.ua>

День – <https://day.kyiv.ua>

Есп. – Еспресо: <http://espresso.tv>

ЄП – Європейська правда: <http://www.euointegration.com.ua>

ЗН – Зеркало недели: <https://old.zn.ua/>

ІФ – Інтерфакс: <http://interfax.com.ua>

ЛБ – Левый берег: <https://lb.ua/>

НВ – Новое время: <http://nv.ua/ukr.html>

НП – Національна поліція: <http://www.npu.gov.ua/uk/>

Об. – Обозреватель: <https://www.obozrevatel.com/ukr/>

РБК – РБК-Україна: <https://www.rbc.ua>

Реп. – Replyua. Новости Украины: <http://replyua.net>

РС – Радіо Свобода: <https://www.radiosvoboda.org>

ТСН – Телевізійна служба новин каналу 1+1: <http://tsn.ua>

УІ – Укрінформ: <https://www.ukrinform.ua>

УМ – Україна молода: <http://www.umoloda.kiev.ua>

УП – Українська правда: <http://www.pravda.com.ua/>

УНІАН – Українське незалежне інформаційне агентство новин: <https://www.unian.ua/>

Ч – Чемпіон: <http://www.champion.com.ua>

24ТБ – канал 24: <http://24tv.ua>

Abstract

Iryna Marynenko

ORPHOGRAPHICAL AND LEXICAL MISTAKES IN CROSS-MEDIA: TYPOLOGY AND CAUSES OF EMERGENCE

Background. The spread of cross-media in today's society creates serious responsibility for journalists working in multimedia as the number of readers of their material have increased significantly. Such changes in the information space require a high professional competence from the authors, including linguistic ones. However, the analysis of recent publications shows an opposite tendency: the number of violations of the literary norm have significantly increased at different levels of language.

Purpose of our article is to identify typical errors in cross-media and the reasons for their occurrence to avoid their appearance in future texts.

Methods. For objective research, the following methods have been used: continuous sampling, analysis and synthesis, and a descriptive method.

Results. The research has shown that the authors of informative texts often neglect the rules of speech euphony, which are not well-versed in spelling rules. For example, the problem is made up of the rules of writing doubling consonant letters, derivative adverbs, complex words, service parts of speech, etc. From the lexical point of view, there are too many non-normative calks from the Russian language, a mistaken use of paronyms, and examples of the use of words in wrong meanings. The authors also abused a vernacular and jargon vocabulary; thus, the language has been mixed.

Discussion. Considering the results of the study, we believe that the state of the culture of language in cross-media needs to improve the knowledge of journalists, as well as enhancing the role of editor in preparing materials for publication. After all, mass media are a distributor of information and knowledge among readers; they are ways of expressing opinions and language literacy. The fragmentation of this study, which covered the semi-annual period, allows for extending its time frame in the future, as well as analyzing other types of abnormalities (word-formation, grammar, punctuation, and stylistics).

Keywords: cross-media, linguistic norm, deviation from linguistic norm, error, abnormality.